

KINGA KALETA

Instytut Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Institut of Pedagogy and Psychology, The Jan Kochanowski University, Kielce
e-mail: k_kaleta@wp

Satysfakcja z małżeństwa a kryzys w wartościowaniu u kobiet. Mediująca rola zróżnicowania Ja

Marital satisfaction and value crisis among women.
Mediating role of the differentiation of self

Abstract. The study sought to investigate (1) the relationship between marital satisfaction and the value crisis among women, (2) the mediating role of the differentiation of Self. The sample consisted of 220 married women. The marital satisfaction was found to be inversely correlated with the value crisis. Greater marital satisfaction coincided with better differentiation of Self, while lower level of differentiation (less emotional reactivity, greater I position, less emotional cutoff and fusion with others) was significantly associated with higher difficulties in valuing. The differentiation of Self also mediated the linkage between the marital satisfaction and value crisis among women. The results support the searching hypothesis.

Key words: marital satisfaction, value crisis, differentiation of Self

Słowa kluczowe: satysfakcja z małżeństwa, kryzys w wartościowaniu, zróżnicowanie Ja

WPROWADZENIE

Doświadczenie kryzysów osobowościowych jest wpisane w bieg życia ludzkiego (Płużek, 1994). Są one nie tylko normalne, ale i potrzebne do rozwoju osobowości, szczególnie we wczesnych etapach tego procesu. Osobowości już ukształtowanej w swych zasadniczych właściwościach, czyli w okresie dorosłości, kryzysy rozwojowe – przy pomyślnym rozwiązaniu – sprzyjają osiągnięciu większej dojrzałości (Oleś, 1992).

Jednym z takich kryzysów jest kryzys odnoszący się do trudności i zaburzeń w procesie wartościowania, czyli pojawiających się w toku oceny, wyboru i realizacji wartości. Symptomami kryzysu w wartościowaniu są problemy w ustaleniu hierarchii wartości, znaczące przewartościowanie, brak integracji procesów poznawczych, afektywnych i moty-

wacyjnych w przeżywaniu wartości oraz poczucie niemożności realizowania wartości w życiu. Trudnościom tym towarzyszą objawy napięcia, niepokoju i dezintegracji psychicznej (Oleś, 1989). Przyczyny kryzysu w wartościowaniu mogą być zarówno natury intrapsychicznej, jak i zewnętrznej. Jego źródłem są różnorodne problemy osobiste, niezaspokojone potrzeby, przeżywane rozczarowania, jak również konfrontacja z odmiennymi systemami wartości (Oleś, 1998), a wynikające z nich zachowania, postawy, naciski innych osób okazują się źródłem frustracji i utrudnień dla działania według preferowanych wartości. Takie oddziaływanie na jednostkę może płynąć z jej otoczenia, w tym z relacji rodzinnych, dotychczas jednak niewiele badań dotyczyło związku między jakością interakcji w rodzinie a kryzysem w wartościowaniu (Brudek, 2012; Sitarczyk, 1996).

W niniejszym artykule uwagę skoncentrowano na najbliższej relacji o charakterze równorzędnym, jaką nawiązują osoby dorosłe, czyli relacji małżeńskiej. W celu określenia jej jakości najczęściej stosuje się termin satysfakcja z małżeństwa, gdyż akcentuje on subiektywną naturę konstruktów. Satysfakcja małżeńska jest złożonym i dynamicznym procesem, w którym kluczową rolę odgrywa ocena wzajemnych interakcji między małżonkami oraz klimat emocjonalny ich relacji (Braun-Galkowska, 1985; Li, Fung, 2011). Ocena ta może być zarówno wyraźnie pozytywna, jednoznacznie negatywna, jak i ambiwalentna, gdzie współlistnieją równie wysokie pozytywne i negatywne oceny związane z własnym małżeństwem (Fincham, Linfield, 1997; Kaleta, 2014b). Przy zróżnicowanej satysfakcji małżeństwo spostrzegane jest jako źródło rozmaitych przeżyć, zarówno przyjemnych, przykrych, jak i obu jednocześnie. Stąd użyteczne są wieloaspektowe modele i sposoby pomiaru zadowolenia małżonków, jak np. opracowana przez Jana Rostowskiego (1987) i zrewidowana przez Mieczysława Plopę (2008) koncepcja tzw. dobrego związku małżeńskiego, wskazująca na następujące wymiary wężi wpływające na satysfakcję: intymność, samorealizacja, podobieństwo i rozczarowanie.

W literaturze przedmiotu satysfakcja z małżeństwa łączona jest z szeroką problematyką wartości, wartościowania i kryzysu. Badania w tym zakresie obejmują kilka zasadniczych kierunków, które omówiono kolejno. Pierwszy z nich, najpopularniejszy, dotyczy związku preferowanych przez małżonków wartości z ich zadowoleniem ze wzajemnej relacji, przy czym wyniki w tym obszarze są niespójne, co szczególnie dotyczy badań prowadzonych w populacji zachodniej. Ruth Gaunt (2006) wykazała, że preferowane przez współmałżonków wartości słabo korelowały z satysfakcją małżeńską, podobieństwo jednak między partnerami w priorytetowych wartościach wykazywało istotny związek z zadowoleniem. Zależności tej nie potwierdziły inne badania (Lou, Klohnen, 2005; Medling, McCarrey, 1981; Roest, Debas, Gerris, 2006). Niemniej w niektórych okresach trwa-

nia małżeństwa satysfakcja z relacji wykazywała większą wrażliwość na kwestie wartości. Tak więc badania dotyczące problemów małżonków w okresie średniej dorosłości ujawniły, że kwestie dotyczące wartości były co prawda bardzo rzadko wskazywane jako problematyczne w związku, ale jeśli już się pojawiały, najsilniej negatywnie korelowały z satysfakcją z małżeństwa (Henry, Miller, 2004). W przypadku par o najdłuższym stażu małżeńskim system wartości mężczyzn (Brudek, Ciuła 2013) oraz podobieństwo wartości między małżonkami (Medling, McCarrey, 1981) miały istotny związek z jakością relacji. Silniejsze powiązania ujawniły badania wśród chińskich par małżeńskich (Luo, Chen, Yue, Zhang, Zhaoyang, Xu, 2008). Sama preferencja tzw. wartości wewnętrznych wiązała się pozytywnie z zadowoleniem ze wzajemnej relacji, zarówno dla mężów, jak i żon, a współczynniki korelacji były wyższe niż w przypadku badanych cech osobowości. Podobieństwo profili między małżonkami, w tym korelacje wartości, również istotnie łączyło się z satysfakcją u każdego z małżonków.

Drugi obszar zainteresowań badaczy zajmujących się problematyką wartości i satysfakcji małżeńskiej dotyczy zmian w zakresie dominujących wartości i celów w ciągu trwania małżeństwa. Na przykład Tianyuan Li i Helene H. Fung (2011) w swojej teorii małżeńskiej satysfakcji podkreślają, że młodzi małżonkowie zorientowani są na rozwój osobisty, w wieku średnim na wartości instrumentalne, starsi zaś – na towarzyszenie sobie, a realizacja tych wartości w małżeństwie łączy się z satysfakcją ze związku. Częściowo potwierdzają ten opis badania Jamesa M. Medlinga i Michaela McCarreya (1981), którzy wykazali, że najlepszym predyktorem przystosowania starszych małżeństw było podobieństwo wartości związanych ze wspólnotą i wzajemnością.

Kolejny kierunek dotyczy wartościowania samego małżeństwa i współmałżonka. Ciekawą propozycję teoretyczną i weryfikację empiryczną przedstawili np. Jennifer S. Ripley, Everett L. Worthington, David Bromley i Stephanie D. Kemper (2005), którzy zwrócili uwagę na rodzaje orientacji na wartości mał-

żeńskie, które rozciągają się wzdłuż kontinuum – od przymierza do kontraktu. Orientacja na małżeńskie przymierze zakłada pierwszeństwo diady nad małżonkami jako indywidualnościami oraz zaangażowanie i poświęcanie się dla dobra wspólnego, a orientacja na kontrakt małżeński wypukla osobiste cele, dobre samopoczucie małżonków oraz wyjątkowość każdego z partnerów. Badania wśród par małżeńskich wykazały pozytywny związek orientacji na wartości przymierza z zaangażowaniem w związek i satysfakcją małżeńską. Istnieje także obszar badań obejmujący wartości kulturowe, wskazywane jako kontekst funkcjonowania relacji małżeńskiej i czynnik związany z satysfakcją (np. Celenk, van de Vijver, 2013; Shu, Zhu, 2009; Quek, Fitzpatrick, 2013).

Na koniec należy przywołać prace, które bezpośrednio dotyczyły kryzysu w wartościowaniu i jakości relacji małżeńskiej. Jedyne badania podejmujące ten problem dotyczyły par w okresie późnej dorosłości (Brudek, 2012). Wśród małżonków powyżej 60. roku życia ogólna satysfakcja korelowała ujemnie, a rozczarowanie małżeństwem dodatnio z kryzysem w wartościowaniu. Wiązano też zmienną satysfakcji z małżeństwa z kryzysem wieku średniego, traktowanym jako rodzaj kryzysu wartości. Obszerne badania Daniela T.L. Sheka (1995) wykazały, że jakość małżeństwa (przystosowanie w małżeństwie oraz satysfakcja ze wzajemnej relacji) jest negatywnie związana z natężeniem objawów kryzysu wieku średniego.

Dokonany przegląd teorii i badań pozwala wiązać satysfakcję z małżeństwa z kryzysem w procesie wartościowania. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że wyniki badań nie są spójne, co prowadzi do wniosku, że związki między zmiennymi nie są proste, i pozwala także założyć istnienie czynników pośredniczących. Ten tok rozumowania wspiera wskazówka, że trudności czy zaburzenia w procesie wartościowania są doświadczane subiektywnie (Oleś, 1989), czyli zależą od osobowości, co potwierdzają również badania (Masłowski, 2007; Oleś, 1989). Szczególnie istotne wydają się te właściwości osobowo-

ści, które odpowiadają zarówno za satysfakcję w bliskich związkach interpersonalnych, jak i za przystosowanie psychologiczne, a jedną z takich zmiennych pośredniczących może być zróżnicowanie Ja (dyferencjacja Ja), kluczowe pojęcie w koncepcji opracowanej przez Murraya Bowena (1966).

Zróżnicowanie Ja to stopień, w jakim jednostka jest zdolna do równoważenia własnego funkcjonowania emocjonalnego i intelektualnego oraz równoważenia intymności i autonomii w relacjach z innymi (Bowen, 1978). Teoretycznie co najmniej cztery czynniki są wskaźnikami poziomu zróżnicowania Ja: emocjonalna reaktywność, zdolność do przyjmowania pozycji Ja, emocjonalne odcięcie oraz fuzja z innymi (Kerr, Bowen, 1988; Skowron, Friedlander, 1998). Jednostki o niskim poziomie dyferencjacji Ja charakteryzują się nadmierną emocjonalną reaktywnością, trudnością w wypracowaniu własnego zdania czy obiektywnej opinii, a w relacjach – słabym poczuciem tożsamości i skłonnością do wchodzenia w fuzję lub emocjonalnego odcięcia się (Kerr, Bowen, 1988). U osób z wyższym poziomem zróżnicowania Ja system emocjonalny jest równoważony przez intelektualny. Jednostki te doświadczają emocji, nie czują się jednak przez nie pochłonięte i potrafią wygenerować alternatywne sposoby myślenia czy obiektywne oceny. W bliskich relacjach nie odczuwają wzmożonego lęku oraz przyjmują pozycję Ja, czyli działają zgodnie z jasno określonym poczuciem tożsamości i osobistymi przekonaniem, bez konieczności podporządkowania się oczekiwaniom innych (Bowen, 1978).

Badania dotyczące dyferencjacji Ja i satysfakcji małżeńskiej prowadzą do ogólnego wniosku, że silniejsze zróżnicowanie sprzyja większemu zadowoleniu małżonków z ich wzajemnej relacji (Gubbins, Perosa, Bartle-Haring, 2010; Kaleta, 2014a; Knerr, Bartle-Haring, 2010; Peleg, 2008; Skowron, 2000; Skowron, Friedlander, 1998; Timm, Keiley, 2011). Nie prowadzono dotąd badań dotyczących dyferencjacji Ja i kryzysu w wartościowaniu, niemniej – ponieważ preferencja wartości oraz kryzys w wartościowaniu wykazują

związki z samopoczuciem i objawami dystresu (Oleś, 1998; Sagiv, Schwartz, 2000) – powiązanie zróżnicowania Ja z tymi zmiennymi dostarcza podstaw do sformułowania hipotez. Wykazano odwrotną zależność między dyferencjacją Ja i przeżywaniem stresu (Bartle-Haring, Gregory, 2003; Kaleta, 2014a; Krycak, Murdock, Marszałek, 2012; Murdock, Gore, 2004; Skowron, Wester, Azen, 2004), objawami dystresu w wymiarach somatyzacji, objawami obsesyjno-kompulsyjnymi, interpersonalną nadwrażliwością, depresją i lękiem (Skowron, Friedlander, 1998; Skowron i wsp., 2004; Tuason, Friedlander, 2000) czy z oceną ciężkości choroby (Murray, Daniels, Murray, 2006). W świetle tych badań dyferencjacja Ja okazuje się mediatorem dla psychologicznego samopoczucia i buforem psychologicznego dystresu (Hooper, Doehler, 2011). Pośredniczy także w związkach między różnymi zmiennymi a jakością małżeństwa, np. między przebaczeniem a małżeńskim dystresem (Dekel, 2010). Stąd zasadne wydaje się potraktowanie dyferencjacji jako zmiennej pośredniczącej między stopniem zadowolenia z własnego małżeństwa a kryzysem w wartościowaniu.

PROBLEM

Celem niniejszych badań jest próba odpowiedzi na pytanie, czy i w jaki sposób satysfakcja z małżeństwa wiąże się z kryzysem w procesie wartościowania. Rezultaty dotychczasowych prac sugerują, że takie aspekty, jak poczucie wspólnoty ze współmałżonkiem (Medling, McCarrey, 1981), podobieństwo między partnerami (Gaunt, 2006; Luo i wsp., 2008), możliwości realizacji własnych celów w małżeństwie (Li, Fung, 2011) czy stopień rozczarowania relacją (Ripley i wsp., 2005) mają znaczenie dla procesu wartościowania i kryzysu w wartościowaniu. Część badań prowadzi jednak do wniosków o występowaniu zależności tylko w szczególnych sytuacjach czy okresach (Brudek, 2012; Henry, Miller, 2004; Medling, McCarrey, 1981), co przemawia za

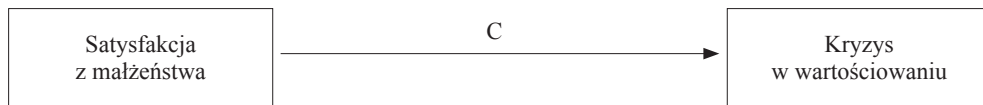
wartością uwzględnienia zmiennej mediującej, jaką jest zróżnicowanie Ja. Zależności między omawianymi zmiennymi analizowano wśród zamężnych kobiet. Uważa się bowiem, że zwłaszcza kobiety są wrażliwe na to, co dzieje się w interakcjach małżeńskich, i w tym sensie stanowią „barometr relacji” (Fincham, Linfield, 1997, s. 499).

Na podstawie przedstawionych argumentów teoretycznych i dokonanego przeglądu badań przyjęto następujące hipotezy:

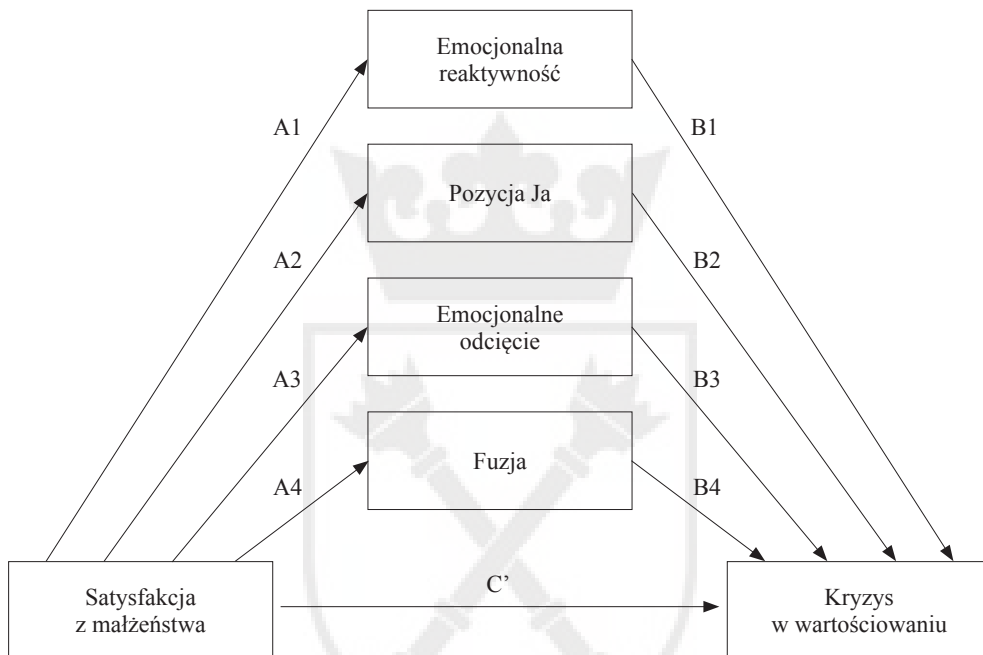
1. Wyższa satysfakcja z małżeństwa wiąże się z niższym stopniem kryzysu w wartościowaniu u kobiet.
2. Zróżnicowanie Ja pośredniczy w relacji między małżeńską satysfakcją a trudnościami w procesie wartościowania u kobiet. Do oceny mediującej roli dyferencjacji Ja wykorzystano procedurę zaproponowaną przez Reubena M. Barona i Davida A. Kenny’ego (1986) i zaadaptowano model opracowany przez Elisabeth A. Skowron, Stephena R. Westera i Razia Azena (2004). Rysunek 1 przedstawia zmienne i relacje między nimi. W zaproponowanym modelu satysfakcja z małżeństwa stanowi predyktor (X), zróżnicowanie Ja – mediator (M), a kryzys w wartościowaniu – zmienną wynikową (Y).

Zgodnie z założeniami procedury służącej ocenie efektu mediującego bezpośredni związek pomiędzy predyktorem a zmienną wynikową, czyli między satysfakcją małżeńską a kryzysem w wartościowaniu, testowany jest w ścieżce C $[X \rightarrow Y]$. Ścieżka A zakłada istotny związek między satysfakcją z małżeństwa (predyktorem) a zróżnicowaniem Ja (mediatorem) $[X \rightarrow M]$. W ścieżce B założono, że dyferencjacja Ja jest predyktorem kryzysu w wartościowaniu przy kontroli satysfakcji z małżeństwa $[M(X) \rightarrow Y]$, a w ścieżce C’ – że satysfakcja małżeńska przewiduje poziom doświadczanego kryzysu przy kontroli zróżnicowania Ja $[X(M) \rightarrow Y]$. O potwierdzeniu mediacyjnej roli zróżnicowania Ja decyduje porównanie wskaźników ścieżek C i C’, gdzie wskaźniki ścieżki C powinny być większe od ścieżki C’.

(1)

(2)

(1) Bezpośredni związek między satysfakcją z małżeństwa a kryzysem w wartościowaniu

(2) Związek między satysfakcją z małżeństwa a kryzysem w wartościowaniu zachodzący za pośrednictwem mediatora

Rysunek 1. Model relacji między zmiennymi – adaptacja modelu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Skowron, Wester, Azen, 2004; zob. Hooper, Doehler, 2011; Krycak, Murdock, Marszałek, 2012.

METODA

Osoby badane

Próba badawcza została dobrana celowo i tworzyły ją zamężne kobiety. Badaniami objęto 239 osób, spośród których do ostatecznej anali-

zy danych zakwalifikowano 220 kobiet. Odrzucono 19 kompletów kwestionariuszy z powodu braku danych lub niepozostawania w związku małżeńskim (panna, wdowa lub rozwiedziona). Wiek badanych mieścił się w zakresie od 25 do 57 lat ($M = 42.42$; $SD = 6.75$). 40.9% respon-

dentek miało wykształcenie średnie, 20.3% – wykształcenie policealne, wyższe zaś – 38.8%. Staż małżeński badanych wynosił od 1 roku do 35 lat ($M = 18.61$; $SD = 7.57$). Większość kobiet (96.4%) miała dzieci, a średnia ich liczba wyniosła $M = 1.81$ ($SD = .81$).

W badaniach zastosowano trzy kwestionariusze. Do pomiaru zadowolenia z relacji małżeńskiej został użyty Kwestionariusz Dobranego Małżeństwa (KDM-2) w opracowaniu Mieczysława Plopy i Jana Rostowskiego (Plopa, 2008), będący rewizją kwestionariusza opublikowanego w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku przez Rostowskiego (1987). Służy on do oceny satysfakcji małżeńskiej, która traktowana jest jako zmienna wielowymiarowa, składająca się z czterech określonych dymensji małżeńskiej interakcji, uzyskanych w wyniku analizy czynnikowej: intymność, samorealizacja, podobieństwo i rozczarowanie. Tworzą one podskale kwestionariusza, który pozwala też mierzyć ogólny poziom zadowolenia z małżeństwa. Kwestionariusz składa się z 32 itemów (od 7 do 10 w poszczególnych podskalach), do których badani ustosunkowują się na 5-punktowej skali opisanej przez kategorie odpowiedzi: „całkowicie się zgadzam”, „zgadzam się”, „nie mam zdania”, „nie zgadzam się”, „całkowicie się nie zgadzam”. Wynik ogólny mieści się w przedziale 32–160, a kolejnych podskal w następujących granicach: intymności – 8–40, samorealizacji i podobieństwa – 7–35, a rozczarowania – 10–50. Im wyższy wynik, tym większa satysfakcja z pozytywnych aspektów relacji, a w ostatniej skali – większe rozczarowanie. Współczynniki rzetelności α -Cronbacha dla podskal KDM-2 wynoszą od .80 do .88.

Do oceny kryzysu w wartościowaniu zastosowano Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu (KKW) Piotra Olesia (1998). Kwestionariusz pozwala oszacować, w jakim nasileniu występują zaburzenia w procesie wartościowania na poziomie ogólnym i w poszczególnych jego wymiarach, którym odpowiadają cztery podskale: trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię (H), poczucie zagubienia wartości (Z), dezint-

tegracja wartościowania (D) i poczucie nierealizowania wartości (R). Kwestionariusz zawiera 25 stwierdzeń – 24 diagnostycznych (od 5 do 7 na każdą podskale) oraz 1 buforowy. Badani oceniają każdy item jako prawdziwy czy fałszywy lub zaznaczają znak zapytania. Odpowiedziom przypisuje się według klucza wartości liczbowe od 0 do 2 punktów. Możliwy do uzyskania wynik ogólny mieści się w granicach 0–48, a w poszczególnych skalach: H (0–14), Z (0–12), D (0–12), R (0–12). Wyższe wyniki wskazują na większe nasilenie trudności dotyczących procesu wartościowania. Wskaźniki rzetelności (α -Cronbacha) dla poszczególnych skal w różnych grupach wiekowych wynoszą od .57 do .91, przy czym dla dorosłych są wystarczające.

Stopień zróżnicowania Ja został zmierzony za pomocą DSI-R (Differentiation of Self Inventory – Revised) opracowanego przez Skowron i współpracowników (Skowron, Friedlander, 1998; Skowron, Schmitt, 2003), w polskiej adaptacji Olgi Kriegelewicz (2009). Kwestionariusz zawiera 46 pozycji i umożliwia oszacowanie ogólnego poziomu zróżnicowania Ja, jak również pomiar poszczególnych jego aspektów, ujmowanych w czterech podskalach: emocjonalna reaktywność, pozycja Ja, emocjonalne odcięcie oraz fuzja. Pierwsze dwie podskale zawierają po 11 stwierdzeń, kolejne po 12. Badani ustosunkowują się do nich na 6-stopniowej skali, od 1 („całkowicie nieprawdziwe”) do 6 („całkowicie prawdziwe”). Zakres możliwych do uzyskania wyników w skalach emocjonalnej reaktywności i pozycji Ja to od 11 do 66 punktów, a w skali emocjonalnego odcięcia się i fuzji – od 12 do 72 punktów. Wyższa punktacja uzyskana w wymiarze emocjonalnej reaktywności, odcięcia i fuzji oznacza większe nasilenie tego aspektu, a w wymiarze pozycja Ja – mniejsze jego nasilenie, co każdorazowo odpowiada słabszemu zróżnicowaniu Ja. Również im wyższy wynik ogólny (mieszczący się w granicach 46–276), tym niższy stopień dyferencjacji Ja. Współczynnik rzetelności α -Cronbacha dla całego narzędzia w polskiej wersji wyniósł .92, dla poszczególnych skal natomiast od skali .78 do .85.

WYNIKI

W tabeli 1 przedstawiono wartości współczynników korelacji między wymiarami satysfakcji małżeńskiej, kryzysu w wartościowaniu oraz zróżnicowania Ja.

Jak prezentuje tabela 1, satysfakcja z małżeństwa wykazuje statystycznie istotny negatywny związek z kryzysem w wartościowaniu. Im wyżej oceniana intymność, podobieństwo, poczucie samorealizacji w związku oraz ogólna satysfakcja, tym mniejsze trudności dotyczące hierarchii wartości, poczucia zagubienia i nierealizowania wartości, dezintegracji w procesie wartościowania oraz słabsze nasilenie ogólnego kryzysu w wartościowaniu. Rozczarowanie małżeństwem jest istotnie dodatnio związane z wszystkimi aspektami kryzysu. Zadowolenie z relacji małżeńskiej istotnie wiąże się również ze zróżnicowaniem Ja i jego składowymi w ten sposób, że im wyższa jest satysfakcja, tym mniejsza emocjonalna reaktywność, lepsza pozycja Ja, mniejsza skłonność do emocjonalnego odcinania się i wchodzenia w fuzję oraz ogólnie lepsze zróżnicowanie Ja. Z kolei słabsza dyferencjacja Ja we wszystkich wymiarach (wyższe wyniki w DSI) wiąże się pozytywnie z kryzysem w wartościowaniu i jego wymiarami. Z wyjątkiem pozycji Ja, która nie korelowała z poczuciem zagubienia wartości, wszystkie pozostałe współczynniki okazały się bardzo istotne.

Dalsza analiza danych zmierzała do oceny efektu mediującego poszczególnych wymiarów zróżnicowania Ja (dla każdego oddzielnie). W tym celu przeprowadzono serię hierarchicznych analiz regresji z efektem mediacji, których podsumowanie zawiera tabela 2.

Wyniki analizy regresji dowodzą, że wysoka satysfakcja z relacji małżeńskiej wiąże się z niższym zróżnicowaniem Ja (ścieżka A), na co wskazuje wyższy wynik w skali DSI. Jednocześnie słabsze zróżnicowanie Ja jest związane z silniejszym kryzysem w wartościowaniu (ścieżka B). Obie te zależności są istotne statystycznie. Tym samym – oprócz istotnego związku między zmienną niezależną i zależną (ścieżka C) – spełnione zostały podstawowe warunki procedury mediacyjnej według

R.M. Barona i D.A. Kenny'ego (1986). Ponadto związek między zadowoleniem z małżeństwa a kryzysem w wartościowaniu okazał się każdorazowo mniejszy w obecności mediatorów (ścieżka C') niż przy ich braku (ścieżka C), co wskazuje na mediacyjną rolę dyferencjacji. By się przekonać, czy zmiana wartości współczynnika zmiennej niezależnej i zależnej jest istotna statystycznie, obliczono dodatkowo test Sobela (tabela 2), który potwierdził istotność efektu mediacji w wypadku emocjonalnej reaktywności, odcięcia, fuzji oraz ogólnego poziomu zróżnicowania. Zmienne te okazały się istotnymi mediatorami, a włączenie ich do modelu pozwalało kolejno wyjaśnić określoną zmienność wyników w zakresie kryzysu w wartościowaniu: model z uwzględnieniem emocjonalnej reaktywności wyjaśniał 20% wariacji, emocjonalnego odcięcia – 27%, fuzji – 20% i ogólnego poziomu dyferencjacji – 25% (tabela 2). Wyniki wskazują zatem, że zróżnicowanie Ja jest istotnym mediatorem związku między zadowoleniem z relacji małżeńskiej a odczuwanym przez badane kryzysem w procesie wartościowania. Związek ten częściowo zależy zarówno od umiejętności regulowania swojej emocjonalności, skłonności do odcinania się, jak i wchodzenia w fuzję w znaczących relacjach oraz ogólnego poziomu zróżnicowania. Uzyskane wyniki sugerują, że osoby o słabszym poziomie zróżnicowania są silniej narażone na doświadczanie kryzysu w wartościowaniu, którego źródłem jest określona satysfakcja z relacji małżeńskiej.

DYSKUSJA

Celem przeprowadzonych badań była analiza związku między satysfakcją z relacji małżeńskiej a kryzysem w wartościowaniu u kobiet. Potwierdziła się hipoteza 1, zgodnie z którą oczekiwano, iż wyższemu zadowoleniu małżeńskiemu towarzyszy niższe nasilenie symptomów kryzysu. Wyniki te są spójne z wcześniejszymi badaniami, w których satysfakcja małżeńska była negatywnie związana z kryzysem dotyczącym wartości wśród osób starszych (Brudek, 2012) oraz z kryzysem wieku

Tabela 1. Średnie, odchylenia i korelacje (r-Pearsona) między analizowanymi zmiennymi

Zmienne	M	SD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Intymność	29.51	6.87	–														
2. Samorealizacja	26.50	5.04	.78**	–													
3. Podobienstwo	26.65	5.30	.87**	.77**	–												
4. Rozczarowanie	22.98	7.70	-.71**	-.63**	-.67**	–											
5. Satisfakcja małżeńska – wynik ogólny	119.70	22.28	.94**	.86**	.91**	-.86**	–										
6. Emocjonalna reaktywność	43.77	8.74	-.26**	-.12	-.21**	.31**	-.26**	–									
7. Pozycja Ja	33.89	6.18	-.21**	-.14*	-.24**	.18**	-.21**	.17**	–								
8. Emocjonalne odejście	36.80	9.63	-.47**	-.33**	-.44**	.55**	-.51**	.63**	.12	–							
9. Fuzja	44.48	8.61	-.20**	-.06	-.20**	.32**	-.23**	.71**	.30**	.52**	–						
10. Diferencjacja Ja – wynik ogólny	158.94	25.39	-.39**	-.22**	-.37**	.47**	-.42**	.87**	.45**	.80**	.85**	–					
11. Trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię	3.72	3.35	-.26**	-.23**	-.30**	.44**	-.36**	.30**	.23**	.48**	.30**	.44**	–				
12. Pocucie zagubienia wartości	2.38	3.28	-.25**	-.27**	-.28**	.40**	-.34**	.20**	.08	.42**	.22**	.32**	.66**	–			
13. Dezintegracja wartościowania	2.00	2.43	-.27**	-.24**	-.24**	.26**	-.29**	.30**	.21**	.32**	.26**	.36**	.52**	.51**	–		
14. Pocucie nierealizowania wartości	2.00	2.14	-.22**	-.20**	-.21**	.36**	-.29**	.22**	.28**	.37**	.27**	.38**	.68**	.65**	.48**	–	
15. Kryzys w wartościowaniu – wynik ogólny	10.10	9.36	-.30**	-.29**	-.32**	.45**	-.39**	.30**	.23**	.49**	.31**	.45**	.88**	.87**	.74**	.82**	–

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tabela 2. Zróźnicowanie Ja jako mediator między ogólną satysfakcją z relacji małżeńskiej a globalnym kryzysem w wartościowaniu – podsumowanie wyników analizy regresji z pośrednim efektem mediacyjnym

Ścieżki mediacji	Mediatory														
	Emocjonalna reaktywność			Pozycja Ja			Emocjonalne odcięcie			Fuźja			Ogólny poziom zróźnicowania		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
A: X→M	-.102	.026	-.26***	-.058	.018	-.21**	-.219	.025	-.51***	-.089	.026	-.23***	-.468	.070	-.42***
B: M(X)→Y	.225	.068	.21**	.198	.096	.13*	.379	.065	.40***	.243	.067	.23***	.126	.024	.35***
C ¹ : X(M)→Y	-.138	.026	-.33***	-.150	.026	-.36***	-.078	.028	-.19***	-.139	.026	-.34***	-.101	.027	-.25***
C: X→Y	-.161	.026	-.39***	-.161	.026	-.39***	-.161	.026	-.39***	-.161	.026	-.39***	-.161	.026	-.39***
Test Sobela	Z = -2,53*			Z = -1,74			Z = -4,85***			Z = -2,49*			Z = -4,13***		
R ²	.20			.17			.27			.20			.25		

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

średniego (Shek, 1995). Warto jednak zauważyć, że w badaniach Pawła Brudka (2012) zależności były słabe, dotyczyły wybranych aspektów satysfakcji i kryzysu, a analiza przeprowadzona oddzielnie dla płci wykazała, że w grupie kobiet żaden ze współczynników korelacji nie okazał się istotny, co autor wyjaśnia m.in. teorią stresu starości. W świetle tej interpretacji trudności w zakresie wartościowania są jednym z wielu stresorów, traktowanym w tym wieku – ze względu na priorytetowość potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwa – z odpowiednim dystansem i nie łączą się w sposób istotny z jakością bliskich relacji. W niniejszych badaniach wszystkie wymiary zadowolenia kobiet z ich małżeństwa były istotnie związane z nasileniem kryzysu dotyczącego wartości. Płyne stąd pierwszy ogólny wniosek, że to, co dzieje się w bliskiej relacji z mężem, ma dla badanych kobiet w okresie wczesnej i średniej dorosłości istotny związek z ich procesem wartościowania. Prace Stanisława Głaza (2007; 2009) pokazują, że już samo bycie w związku małżeńskim pozostaje w relacji z procesem wartościowania, małżonkowie bowiem w porównaniu z osobami niebędącymi w związku różnili się istotnie w zakresie preferowanych wartości. Uzyskane obecnie wyniki wskazują, że również jakość relacji małżeńskiej ma znaczenie i to we wszystkich ocenianych wymiarach. Gdy kobiety czują się blisko związane ze swoim mężem, a małżeństwo traktują jako możliwość realizacji siebie, swoich wartości i zadań, co do których między partnerami istnieje wysoki poziom zgodności, przeżywają mniejsze trudności dotyczące wartości. Ich system wartościowania jest bardziej uporządkowany, stabilny i staje się podstawą do podejmowanych działań, w które równo zaangażowane są procesy poznawcze, afektywne i motywacyjne. Jedno z możliwych wyjaśnień tego związku dotyczy występowania większej zbieżności wartości między małżonkami usatysfakcjonowanymi swoją więzią. Część dotychczasowych badań potwierdza związek podobieństwa wartości z zadowoleniem małżeńskim (Gaunt, 2006; Luo i wsp., 2008; Rosen-Grandon, Myers, Hattie, 2004), a jeśli nawet nie

odnotowano większej zbieżności między partnerami co do wartości, to w dłuższej perspektywie w małżeństwach o wyższej jakości zaobserwowano transmisję wartości od żon do mężów (Roest i wsp., 2006), co ostatecznie prowadzi do zwiększania zgodności. Podobieństwo wartości chroni współmałżonków przed konfrontacją odmiennych systemów, wzajemnymi naciskami czy utrudnianiem realizowania uznanych wartości, co zapobiega doświadczaniu trudności dotyczących wartościowania. Wcześniejsze badania wskazują, że satysfakcji małżeńskiej nie musi towarzyszyć zbieżność wszystkich wartości, ale tych, które dotyczą bardziej bezpośrednio więzi małżeńskiej. Badania nieraz nie potwierdzały związków satysfakcji i podzielenia wspólnych wartości (Lou, Klohnen, 2005; Medling, McCarrey, 1981; Roest i wsp., 2006). Gdy jednak wzięto pod uwagę podobieństwo wartości łączących się ze wspólnotą i wzajemnością, to dla starszych par okazało się ono najlepszym predyktorem małżeńskiego przystosowania, ich realizacja bowiem, w przeciwieństwie do wartości zorientowanych na jednostkę, bezpośrednio wzmacnia oboje partnerów i ich relację (Medling, McCarrey, 1981). Podobnie badania zrealizowane przez zespół Jennifer S. Ripley (Ripley i wsp., 2005) potwierdzały, że orientacja na przymierze w małżeństwie, zgodnie z którą wyżej wartościowana jest diada niż indywidualność, wiąże się z większą satysfakcją małżonków. Uzyskany w referowanych badaniach pozytywny związek rozczarowania małżeństwem z kryzysem w wartościowaniu jest spójny z przewidywaniami tych samych autorów, którzy wskazują, że małżonkowie mający odmienne orientacje dotyczące wartości małżeńskich mogą doświadczać pewnych typów konfliktów i rozczarowań w małżeństwie, wynikających z odmiennych atrybucji, zachowań i postaw, jakie są pochodną nastawienia na przymierze bądź na kontrakt.

Przeprowadzone badania pozwoliły potwierdzić również hipotezę 2, dotyczącą mediacyjnej roli zróżnicowania Ja. To, w jakim stopniu określone interakcje małżeńskie łączą się z nasileniem kryzysu w wartościowa-

niu u badanych mężatek, okazało się częściowo zależne od ich emocjonalnej reaktywności, tendencji do odcinania się i wchodzenia w fuzję w bliskich związkach oraz od ogólnego poziomu zróżnicowania Ja. Uzyskane wyniki można wyjaśnić przez wskazanie roli dyferencjacji Ja w różnej percepcji zdarzeń (Kerr, Bowen, 1988) oraz w radzeniu sobie z napięciami czy naciskami w diadzie małżeńskiej. Osoby o niskim zróżnicowaniu opierają się bardziej na emocjach niż na procesach racjonalnych w ocenie codziennych zdarzeń życiowych, które spostrzegają jako bardziej stresujące niż osoby lepiej zróżnicowane (Krycak i wsp., 2012). Ponieważ satysfakcja z małżeństwa zależy od bieżących wydarzeń i nieustannie fluktuuje (Neff, Karney, 2009), osoby słabo zróżnicowane często doświadczają niepokoju, poczucia winy czy presji ze strony współmałżonka. W sytuacji napięcia w diadzie odczuwają przytłoczenie emocjami (Gubbins i wsp., 2010) i odpowiadają wycofaniem bądź też przesadnym szukaniem bliskości u współmałżonka lub innych osób. Może to również oznaczać odcinanie się od wspólnie uznawanych wartości lub też nadmierne uleganie wartościom otoczenia, co skutkuje wątpliwościami dotyczącymi wartości, poczuciem ich utraty czy przewartościowaniami.

Z kolei osoby lepiej zróżnicowane rozwijają bardziej elastyczne granice w małżeństwie (Kaleta, 2011), dzięki czemu ich system wartości jest mniej zależny od codziennych interakcji ze współmałżonkiem. Poza tym, jak po-

kazują badania (Murdock, Gore, 2004), mają bardziej refleksyjny styl radzenia sobie, dlatego nawet jeśli doświadczają napięcia i stresu związanego z relacją małżeńską, potrafią łatwiej uspokoić się, logicznie rozumować oraz nie ulegać nadmiernie emocjom i oczekiwaniom współmałżonka (Kaleta, 2014a; Skowron, Friedlander, 1998), w tym dotyczącym sfery wartości. Tym samym jednostki o silniejszej dyferencjacji są mniej narażone na przeżywanie trudności w procesie wartościowania.

Na koniec należy wspomnieć o ograniczeniach przeprowadzonych badań. Jednym z nich jest dobór próby badawczej, którą stanowiły wyłącznie kobiety. Jak przedstawiono w przeglądzie literatury, związki między niektórymi testowanymi zmiennymi wykazywały zróżnicowanie międzypłciowe. Płeć mogłaby być zatem zmienną moderującą i w kolejnych badaniach należy uwzględnić mężczyzn oraz przeprowadzić analizę różnic. Następną kwestią jest poprzeczny charakter badań. Ze względu na dynamikę zarówno satysfakcji z małżeństwa, jak i kryzysu w wartościowaniu bardziej wskazane byłyby badania podłużne. Badania poprzeczne nie pozwalają również rozstrzygać o kierunku mediacji, a zaproponowany model jest zaledwie jedną z możliwości. Z uwagi na nieustanne wzajemne oddziaływanie zjawisk w diadzie małżeńskiej (Braun-Galkowska, 1992) opisane związki mają najpewniej charakter współzależnościowy i cyrkularny.

BIBLIOGRAFIA

- Baron R.M., Kenny D.A. (1986), The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 6, 1173–1182.
- Bartle-Haring S., Gregory P. (2003), Relationship between differentiation of self and the stress and distress associated with predictive cancer genetic counseling and testing: Preliminary evidence. *Families, Systems, and Health*, 21, 4, 357–381.
- Bowen M. (1966), The use of family theory in clinical practice. *Comprehensive Psychiatry*, 7, 5, 345–374.
- Bowen M. (1978), *Family therapy in clinical practice*. New York: Jason Aronson.
- Braun-Galkowska M. (1985), *Miłość aktywna*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

- Braun-Gałkowska M. (1992), *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Brudek P. (2012), Kryzys w wartościowaniu a jakość relacji małżeńskiej w okresie późnej dorosłości [w:] M. Majorczyk, J. Deręgowska, J. Świątkiewicz (red.), *Oblicza kryzysu współczesnego człowieka*, 101–123. Poznań: Wydawnictwo WSNHiD.
- Brudek P., Ciuła G., (2013), Hierarchia wartości a satysfakcja ze związku małżeńskiego u osób w okresie późnej dorosłości. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 46, 2, 368–382.
- Celenk O., van de Vijver F.J.R. (2013), Perceived antecedents of marital satisfaction among Turkish, Turkish-Dutch, and Dutch couples. *International Journal of Psychology*, 48, 6, 1165–1175.
- Dekel R. (2010), Couple forgiveness, self-differentiation and secondary traumatization among wives of former POWs. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27, 7, 924–937.
- Fincham F.D., Linfield K.J. (1997), A new look at marital quality: Can spouses feel positive and negative about their marriage? *Journal of Family Psychology*, 11, 4, 489–502.
- Gaunt R. (2006), Couple similarity and marital satisfaction: Are similar spouses happier? *Journal of Personality*, 74, 5, 1401–1420.
- Głaz S. (2007), Preferencja wartości ostatecznych a sens życia singli oraz osób żyjących w stałym związku małżeńskim. *Czasopismo Psychologiczne*, 13, 2, 157–167.
- Głaz S. (2009), Preferencja wartości instrumentalnych a poczucie bezpieczeństwa singli oraz osób żyjących w stałym związku małżeńskim. *Studia Psychologica UKSW*, 9, 105–123.
- Gubbins C.A., Perosa L.M., Bartle-Haring S. (2010), Relationships between married couples' self-differentiation / Individuation and Gottman's Model of Marital Interactions. *Contemporary Family Therapy*, 32, 4, 383–395.
- Henry R., Miller R.B. (2004), Marital problems occurring in midlife implications for couples therapy. *American Journal of Family Therapy*, 32, 5, 405–417.
- Hooper L.M., Doehler K. (2011), The mediating and moderating effects of differentiation of self on body mass index and depressive symptomatology among an American college sample. *Counseling Psychology Quarterly*, 24, 1, 71–82.
- Kaleta K. (2011), Rodzinne uwarunkowania społecznego funkcjonowania jednostek w świetle teorii Minuchina i Bowen. *Roczniki Psychologiczne*, 14, 2, 141–158.
- Kaleta K. (2014a), Marital satisfaction, differentiation of self and stress perceived by women. *Polskie Forum Psychologiczne*, 19, 3, 305–319.
- Kaleta K. (2014b), Marital satisfaction, differentiation of self and stress perceived by women. *Polskie Forum Psychologiczne*, 19, 3, 325–339.
- Kerr M., Bowen M. (1988), *Family evaluation*. New York: W.W. Norton.
- Knerr M., Bartle-Haring S. (2010), Differentiation, perceived stress and therapeutic alliance as key factors in the early stage of couple therapy. *Journal of Family Therapy*, 32, 2, 94–118.
- Kriegerlewiec O. (2009), *Transmisja pokoleniowa stopnia różnicowania Ja i samooceny oraz ich znaczenie dla satysfakcji małżeńskiej*. Niepublikowana rozprawa doktorska, Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Krycack R.C., Murdock N.L., Marszalek J.M. (2012), Differentiation of self, stress, and emotional support as predictors of psychological distress. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 34, 4, 495–515.
- Li T., Fung H.H. (2011), The dynamic goal theory of marital satisfaction. *Review of General Psychology*, 15, 3, 246–254.
- Luo S., Chen H., Yue G., Zhang G., Zhaoyang R., Xu D. (2008), Predicting marital satisfaction from self, partner, and couple characteristics: Is it me, you or us? *Journal of Personality*, 76, 5, 1231–1265.
- Luo S., Klohnen E. (2005), Assortative mating and marital quality in newlyweds: A couple-centered approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 2, 304–326.
- Masłowski A. (2007), Osobowościowe korelaty kryzysu w wartościowaniu [w:] P. Francuz, W. Otrębski (red.), *Studia z psychologii w KUL*, 14, 57–71. Lublin: Redakcja Wydawnictwa KUL.

- Medling J.M., McCarrey M. (1981), Adjustment over segments of the family life cycle: The issue of spouses' value similarity. *Journal of Marriage and Family*, 43, 1, 195–203.
- Murdock N., Gore P. (2004), Stress, coping and differentiation of self: A test of Bowen theory. *Contemporary Family Therapy*, 26, 3, 319–335.
- Murray Jr. T.L., Daniels M.H., Murray C.E. (2006), Differentiation of self, perceived stress, and symptom severity among patients with fibromyalgia syndrome. *Families, Systems, and Health*, 24, 2, 147–159.
- Neff L.A., Karney B.R. (2009), Stress and reactivity to daily relationship experiences: How stress hinders adaptive processes in marriage. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 3, 435–450.
- Oleś P. (1989), Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badania empiryczne. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Oleś P. (1992), Zjawisko kryzysu psychicznego [w:] A. Januszewski, P. Oleś, T. Witkowski (red.), *Studia z psychologii w KUL*, 6, 397–422. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Oleś P. (1998), *Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu (KKW). Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Peleg O. (2008), The relation between differentiation of self and marital satisfaction: What can be learned from married people over the course of life? *American Journal of Family Therapy*, 36, 5, 388–401.
- Płopa M. (2008), *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Plużek Z. (1994), *Psychologia pastoralna*. Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy.
- Quek K.M., Fitzpatrick J. (2013), Cultural values, self-disclosure, and conflict tactics as predictors of marital satisfaction among singaporean husbands and wives. *Family Journal*, 21, 2, 208–216.
- Ripley J.S., Worthington E.L., Bromley D., Kemper S.D. (2005), Covenantal and contractual values in marriage: Marital values orientation toward wedlock or self-actualization (Marital MOVS) Scale. *Personal Relationships*, 12, 317–336.
- Roest A.M.C., Debas J.S., Gerris J.R.M. (2006), Disentangling value similarities and transmissions in established marriages: A cross-lagged longitudinal study. *Journal of Marriage and Family*, 68, 5, 1132–1146.
- Rosen-Grandon J.R., Myers J.E., Hattie J.A. (2004), The relationship between marital characteristics, marital interaction processes, and marital satisfaction. *Journal of Counseling and Development*, 82, 1, 58–68.
- Rostowski J. (1987), *Zarys psychologii małżeństwa*. Warszawa: PWN.
- Sagiv L., Schwartz S.H. (2000), Value priorities and subjective well-being: Direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology*, 30, 2, 177–198.
- Shek D.T.L. (1995), Marital quality and psychological well-being of married adults in a Chinese context. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development*, 156, 1, 45–56.
- Shu X., Zhu Y. (2009), The quality of life in China. *Social Indicators Research*, 92, 2, 191–225.
- Sitarczyk M. (1996), Postawy wychowawcze matek a doświadczanie kryzysu w wartościowaniu przez ich dorastające córki. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 9/10, 227–238.
- Skowron E.A. (2000), The role of differentiation of self in marital adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 2, 229–237.
- Skowron E.A., Friedlander M.L. (1998), The differentiation of self inventory: Development and initial validation. *Journal of Counseling Psychology*, 45, 3, 235–246.
- Skowron E.A., Schmitt T.A. (2003), Assessing interpersonal fusion: Reliability and validity of a new DSI fusion with others subscale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 29, 2, 209–222.
- Skowron E.A., Wester R.W., Azen R. (2004), Differentiation of self mediates college stress and adjustment. *Journal of Counseling and Development*, 82, 1, 69–87.
- Timm T.M., Keiley M.K. (2011), The effects of differentiation of self, adult attachment, and sexual communication on sexual and marital satisfaction: A path analysis. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 37, 3, 206–223.
- Tuason M.T., Friedlander M.L. (2000), Do parents differentiation levels predict those of their adult children? And other tests of Bowen theory in a Philippine sample. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 1, 27–35.